

Muğla-Menteşe İlçesi'ne Mübadillerin İskânı Meselesi (1923-1930)

Seher Akça¹

Özet

Cumhuriyet döneminde Balkanlardan Anadolu'ya birçok göç yaşanmıştır. Bu göçlerin en yoğun yaşandığı yıllar mübadele dönemi olmuştur. Bu mübadele döneminde Anadolu'dan Yunanistan'a 1.200.000 kişi giderken Balkanlardan Anadolu'ya da 400.000 kişi gelmiştir. Bu gelenlerin 4.968 kişisi Muğla İline ve bunun da 459 kişisi Mentеше İlçesi'ne iskân edilmiştir.

Bu mübadillerin iskânı sırasında sorun yaşanmaması için dönemin hükümet önce İmar ve İskân Vekâleti kurmuş ve vekâlet de her il ve ilçede İmar ve İskân Komisyonları oluşturmuştur. Muğla'da da Vali'nin başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun; yerleşim yerlerini tespit etme, sağlık sorunlarını çözüme, taşınma işini düzenleme ve ev, arsa, zeytinlik gibi malların dağıtımını adaletli bir şekilde yapma gibi görevleri vardı.

Mübadele olayının bazı avantajları ve dezavantajları olmuştur. Muğla-Menteşe İlçesi'ne Rodos Adası Kavala, Drama, Tikveş gibi yerlerde tarımla uğraşan kişiler gelmiş ve bu da bölge tarımının gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak, gidenler Mentеше İlçesi'nde zanaat ve ticaret ile uğraşan kişiler olduğu için bu da bölgede ticaret ve zanaat faaliyetlerini olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet döneminde Balkanlardan Anadolu'ya birçok göç yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde bu göçlerin en yoğun yaşandığı yıllar Mübadele dönemi olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine taraflar Lozan'da bir araya gelmiştir. Lozan görüşmeleri sırasında *Lord Curzon*'un başkanı olduğu komisyon esir ve ahalinin iadesi konusunu görüşürken

1 Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, seherakca@mu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4987-8087

Norveçli Dr. Fridtjot Nansen² azınlıkların mübadelesi fikrini ortaya atmıştır. İşte bu bağlamda 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da Türk ve Rum heyetleri arasında “*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*”³ imzalanmış ve yasal yönden yürürlüğe girmiştir.⁴ Bu anlaşmaya göre İstanbul ve Batı Trakya hariç olmak kaydıyla Türk topraklarında yerleşmiş Ortodoks dinine mensup Rumlar ile Yunan topraklarına yerleşmiş Türkler 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadeleye tabi tutulacaklardır. Bu kimselerden hiçbiri Türk Hükümeti'nin izni olmadan Türkiye'ye ya da Yunan Hükümeti'nin izni olmadan Yunanistan'a dönüp yerleşemeyecektir. Sözleşme 18 Ekim 1912 tarihinden itibaren göç eden ve göç etmesi gereken gerçek ve tüzel kişileri kapsamıştır.⁵ 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin de eklenmesiyle 1923 yılından itibaren iskân meselesi, devletin halletmesi gereken problemler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Mübadiller de dâhil olmak üzere 1923-1930 yılları arasında gelen nüfus, resmi bir istatistikte aşağıdaki tabloda olduğu gibi gösterilmiştir.⁶

Tablo 1: 1923–1930 Arasında Ülke Genelinde İskâna Tabi Tutulan Nüfus⁷

SIFAT	NÜFUS
Mübadil	499.239
Gayri mübadil	172.029
Harikzede	14.312
Mülteci	35.936
Yerli ahali	18.430
Şarktan garbe nakledilenler	2.774
Toplam	742.720

2 Mübadele meselesinde Dr. Nansen'in rolü hakkında detaylı bilgi için bkz. Nilgün Nurhan Kara, “Türk- Yunan Mübadele Meselesinde Dr. Nansen”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Şubat 2019, Yıl 12, Sayı: XXXVIII, s. 491-511.

3 Antlaşmanın tam metni için bkz. İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları I (1920-1945)*, Ankara 1983, s. 177-183.

4 Bu dönemle ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Ramazan Tosun, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi (1821-1930)*, Ankara 2002; Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul 1995.

5 Kemal Arı, *a.g.e.*, s. 18-19.

6 Metin Menekşe, “Girit Müslümanlarının İskân Yerlerinde Karşılaştıkları Kültürel Uyum ve Toplumsal Kabul Sorunu: Ana Dilde Yabancılaşma”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 19(30), (2021), s. 11.

7 Menekşe, *a.g.m.*, s. 11.

Mübadele anlaşmasından sonra bu işi yürütmek üzere 13 Ekim 1923 tarihinde *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti* teşkil edilmiştir. Vekâlete, İzmir Mebusu Necati Bey vekil olarak seçilmiştir. Vekâlet, mübadillerin yerleştirilebilmesi ve işlemlerinin yürütülebilmesi için 1923 yılının Kasım ayında “İaşe”, “Misafirhane”, “İskân ve İmar Komisyonlarının Teşkili ve Vazifelerine Ait Talimatname” olmak üzere üç talimatname yayımlanmıştır.

Lozan Konferansı'nın tamamlanmasından bir hafta önce, 17 Temmuz 1923'te İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi'ne göre Anadolu sekiz iskân mıntikasına ayrılmıştır.⁸ İskân mıntıkları ve buralara yerleştirilecek mübadillerin nüfusu ve geldikleri yerler ve yaptıkları işleri itibarıyla dağılımları aşağıdaki tabloda olduğu gibi düzenlenmiştir.

Tablo 2: Anadolu'da Mübadiller İçin Belirlenen Sekiz İskân Mıntikası⁹

Gelinen Bölge	Tütüncü	Çiftçi-Bağcı	Zeytinci	Toplam	İskân Edilen Bölge
Drama ve Kavala	30.000			30.000	Samsun
Serez (Siroz)	20.000	15.000	5.000	40.000	Adana
Kozana, Nasiliç, Kesriye, Grebene	2.500	15.000	5.000	22.500	Malatya
Kayalar, Vodine, Katrin, Alasonya, Langada, Demirci	3.500	25.000	15.000	43.500	Amasya, Tokat Sivas
Drama, Kavala, Selânik	4.000	20.000	40.000	64.000	Manisa, İzmir Menteşe, Denizli
Kesendre, Sarisa, Avrathisar, Nevrokop	20.000	55.000	15.000	90.000	Çatalca Tekirdağ
Preveze, Yanya	15.000	40.000		55.000	Antalya, Silifke
Midilli, Girit ve Diğerleri		30.000	20.000	50.000	Ayvalık, Edremit, Mersin, Adalar
Toplam	95.000	200.000	100.000	395.000	

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, daha sonra ihtiyaç doğrultusunda sekiz iskân mıntikasını, 10'a çıkarmıştır. Bu iskân alanları ise şu şekilde düzenlenmiştir¹⁰:

8 Zekai Güner, “Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICENAS 38*, 10-15, 2015, s. 1459-1466.

9 Menekşe, *a.g.m.*, s. 12.

10 Arı, *a.g.e.*, s. 50-52.

1. Alan: Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum, Tokat.

2. Alan: Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale.

3. Alan: Balıkesir.

4. Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe (Muğla), Afyon.

5. Alan: Bursa.

6. Alan: İstanbul, Çatalca, Zonguldak.

7. Alan: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya.

8. Alan: Antalya, Isparta, Burdur.

9. Alan: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir.

10. Alan: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntap, Maraş

Verilen rakamlara göre, iskân mıntıklarına yerleştirilecek olan nüfus 395.000 olarak tahmin edilmiştir. Bunların 95.000 kişinin tütüncü, 200 bin kişinin çiftçi-bağcı, 100.000 kişinin de zeytinci olacağı düşünülmüştür. Fakat uygulamanın sonucunda dağılım oldukça farklı olmuştur.¹¹

Cem Behar tarafından hazırlanan “Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin Nüfusu (1500-1927)” adlı yayında ise, 1923-1927 yılları arasında illere göre iskân edilen mübadil sayıları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi verilmiştir.

11 Arı, a.g.e., s. 54.

Tablo 3: İllere Göre İskân Edilen Mübadil Sayıları (1923-1927)¹²

İl	Mübadil Sayısı	İl	Mübadil Sayısı	İl	Mübadil Sayısı	İl	Mübadil Sayısı
Adana	8440	Çanakkale	11638	Isparta	1175	Mersin	3330
Afyon	1045	Cebeli Bereket	2944	İstanbul	36487	Muğla	4968
Aksaray	3286	Çorum	1570	İzmir	31502	Niğde	15702
Amasya	3844	Denizli	2728	Kars	2512	Ordu	1248
Ankara	1651	Diyarbakır	484	Kastamonu	842	Samsun	22668
Antalya	4920	Edirne	49441	Kayseri	7280	Şanlıurfa	290
Artvin	46	Elâzığ	2124	Kırklareli	33119	Şebinkarahisar	5879
Aydın	6630	Erzincan	116	Kırşehir	193	Sinop	1189
Bahkesir	37174	Erzurum	1095	Kocaeli	27687	Sivas	7539
Bayazit	2856	Eskişehir	2567	Konya	5549	Tekirdağ	33728
Bilecik	4461	Gaziantep	1330	Kütahya	1881	Tokat	8218
Bitlis	3360	Giresun	623	Malatya	76	Trabzon	404
Bolu	194	Gümüşhane	811	Manisa	13829	Van	275
Burdur	448	Hakkâri	310	Maraş	1143	Yozgat	1635
Bursa	34543	Hatay	1037	Mardin	200	Zonguldak	1285
Toplam	112.898		78.818		163.475		108.358
Genel Toplam: 463.549							

Mübadillerin coğrafi bölgelere dağılımına bakıldığında 100.000'den fazlası Trakya'da olmak üzere toplam 260.000'in üzerinde mübadilin yerleştiği Marmara Bölgesi ilk sırada yer almıştır. İskân edilen toplam mübadillerin yarısından fazlasına (%58) ev sahipliği yapan Marmara Bölgesi'ni sırasıyla Ege Bölgesi (%13), Karadeniz Bölgesi (%11), İç Anadolu Bölgesi (%10) ve Doğu Anadolu Bölgesi (%2,5) izlemiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi (0,5) ise mübadil iskânından en az pay alan coğrafi bölge olmuştur.¹³

Muğla-Menteşe İlçesi'ne Mübadillerin İskânı Meselesi

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan “*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” çerçevesinde mübadillerin Anadolu'ya iskân edileceği 10 alandan birisi olan 4. Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe ve Afyon illerinden meydana gelmişti. İşte bu Menteşe (Muğla) İlinin 6 ilçesinden birisi olan Menteşe İlçesi de bu dönemde

12 Menekşe, a.g.m., s. 13.

13 İbrahim Erdal, *Mübadile: Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925*, İstanbul 2006, s. 352.

Balkanlar ve Ege Adalarından gelen mübadillerin önemli iskân alanlarında birisi olmuştur¹⁴. Bu mübadiller buldukları yerlerden Mentеше İlçesine taşınır ve iskân edilirken aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır:

1- Muğla-Menteşe İlçesi'nde Kurulan İmar ve İskân Komisyonu

Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine Dair Sözleşme ve Protokol'ün 11.maddesi mübadele sırasında nakil ve iskân işlemlerinin düzenli bir şekilde yapılması için il ve ilçelerde komisyonlar kurulmasını içermekteydi. Bu amaçla Vekâlet 29 Kasım 1923 tarih ve 55 nolu kararname ile il ve ilçe merkezlerinde vali ve kaymakamların başkanlığında İmar ve İskân Komisyonları" kurulmasını kabul etmiştir. Bu komisyonun görevleri arasında; kendi bölgesine iskân edilecek kişilerin yerleşme biçimini belirlemek, onların resmi işlemlerini yürütmek, her türlü sorunlarını çözmek, terk edilmiş malların tasnifi ve kayıtlarını düzenlemek, bunlardan onarıma gereksinim olanları belirlemek ve bu durumu mıntıka müdürlüklerine aktarmak vardı¹⁵.

Bu bağlamda 15 Ocak 1924 tarihinde Muğla İlinin Mentеше İlçesi'ne kurulan İmar ve İskân Komisyonu şu kişilerden oluşmuştu:¹⁶.

Başkan; Asaf Bey (Vali)

Üye: Rağıp Bey (Belediye Başkanı)

Üye: Nabit Bey (Muhasebeci)

Üye: Hüseyin Arni Bey (Sıhhiye Müdürü)

Üye: Fahri Bey (Meclis-i İdare'den)

Üye: Süleyman Osman Bey (Jandarına Kumandanı)

Üye: Neşet Bey (Mühendis)

Üye: Üye: Mehmet Cemal Bey (Ziraat Mühendisi)

Üye: Salih Bey (Umur-ı Tasarrufiye Müdürü)

Üye: Ali Bey (Orman Müdürü)

14 Muğla tarihi ve Muğla'ya göçler ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Bayram Akça-Seher Akça, "Muğla'nın Tarihi", Muğla Kent Ekonomisi, Editörler: Ozan Bahar-Mehmet Avcı, Detay Yayıncılık, Ankara,2021,s.1-16, Bayram Akça- Seher Akça, "TBMM'ye Gönderilen Belgeler İşığında Millî Mücadele Döneminde Mentеше (Muğla) Sancağı", Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt.8, Sayı.3,2022,s.380-397; Akça, Bayram, "Lozan Barış Antlaşmasından Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 51 (2001), s.785-828; Bayram Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, 2013, s.17.

15 Arı, a.g.e, s.55-56.

16 Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, s.17.

2- Muğla-Menteşe İlçesi'nde Yerleşim Alanlarının Tespiti

13 Ekim 1923 tarihinde Ankara Hükümeti tarafından Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulduktan sonra vekâletin en önemli konularından birisi Türkiye'ye gelecek mübadillerin yerleşim alanlarını belirlemek olmuştur. Nitekim Türkiye'den göç eden Rumların geride bırakmış olduğu taşınmaz mallarının çok olduğu yerler mübadiller için yerleşim alanları olarak düşünülmüştü. Ancak tek başına yeterli değildi. Çünkü mübadillerin hem geldikleri yerlerin hem de yeni yerleşeceği yerlerin ekonomik ve fiziksel özellikleri tespit edilerek onların en az uyum sorunu yaşayacağı yerlere iskân edilmeleri gerekiyordu¹⁷.

Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmadan önce 17 Temmuz 1923 tarihinde yapılan bir çalışmada mübadillerin iskânı için Türkiye'de 7 yerleşim bölgesi belirlenmişti. Ancak Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulduktan sonra bu 7 yerleşim bölgesini az bulmuş ve yeni bir çalışma başlatmıştır. Vekalet daha önceki çalışmayı da göz önüne alınarak bu defa mübadiller için 10 iskân bölgesi tespit etmiştir¹⁸.

1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalana *"Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol"* çerçevesinde Muğla-Menteşe İlçesinde de Rumların terk ettiği Orta Mahalle, Cumhuriyet Mahallesi, Orhaniye Mahallesi, Ahiköy, Akgedik, Bencik, Cazgırlar, Bozüyük, Eskihisar gibi yerler Balkanlar ve Ege Adalarından gelecek olan mübadillerin yerleşim alanları olarak belirlenmiştir¹⁹.

3- Muğla-Menteşe İlçesi'ne Mübadillerin Taşınması

Mübadillerin Yunanistan'dan Anadolu'ya ve dolayısıyla Muğla-Menteşe'ye taşınmasında, konuyla ilgili sözleşmelerin yapılması, taşıma sürecinde yaşanacak sorunları çözüme ve taşıma araçlarının belirlenmesi gibi konular İmar ve İskân Vekâlet'inin üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi olmuştur. Bu amaçla, vekâlet önce taşıma işini yapacak şirketi belirlemek için bir ihale açmıştır. Bu ihaleyi Türk Vapurcular Birliği içinde en büyük taşıma filosuna sahip olan Seyr-i Sefain İdaresi kazanmıştır. Bu dönemde bu idarenin elinde Gülcemal, Akdeniz, Reşit Paşa, Kızılırmak, Şam, Giresun, Gülnihal ve Ümit adlarında vapurlar vardı. Bu vapurlar Selanik, Kavala, Langaza, Tikveş, Drama, Vodina, Midilli Adası, Sakız Adası, İstanköy

17 Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, s.19.

18 Tosun, *a.g.e.*,s.85-87.

19 Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2002,s.41-42.

Adası, Kırcaali, Dobruca, Üsküp, Silistre, Varna, Bosna gibi yerlerden gelen mübadilleri malları ile beraber Muğla-Menteşe'ye taşımıştır²⁰.

4- Muğla-Menteşe İlçesi'nde Mübadillerin Sağlık Durumu

1923-1930 yılları arasında yaşanan mübadele sırasında Mübadele İmar ve İskân Vekâlet'inin en fazla hassasiyet gösterdiği konulardan birisi de mübadillerin sağlık durumu olmuştur. Bunun için vekâlet Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin desteği ile Yunanistan'ın mübadil bindirme limanlarında sağlık denetim kurulları oluşturmuştur. Bu kurullar, mübadilleri sağlık denetiminden geçirmiş, onlara gerekli aşıları yapmış ve hatta bulaşıcı hastalığı olanları karantinaya almıştır. Bu işlemlerden sonra vapurlara bindirilen mübadiller Türkiye'ye ve bir kısmı da Muğla-Menteşe'ye gelmiştir. Türkiye'de her indirme iskelesinde yine sağlık denetim kurulları kurulmuştur. Bu kurullar bu defa indirme limanlarında sağlık ocağı veya dispanserler kurmuştur. Bu gelen mübadiller bu limanlarda tekrar sağlık taramasından geçirilmiş, aşısı eksik olanlar aşılanmış, bulaşıcı hastalığı olanlar karantinaya alınmış ve yardıma muhtaç olanlara da maddi ve manevi yardım edilmiştir²¹.

5- Muğla-Menteşe İlçesi'nde Mübadillere Ev ve Toprak Dağıtılması

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan "*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*" ün 8. Maddesi göçmenlerin terk ettiği ülkede bırakacağı veya yanına alabileceği mallarla ilgili hükümleri içeriyordu. Bu protokolün 9.12.13 ve 14. Maddeleri ise taşınmaz mallarla ilgili tasfiye kurallarını açıklıyordu. Bu bağlamda Yunan Hükümeti bir "Karma Komisyon" kurmuş ve bu komisyon da mübadillerin geride bıraktığı malların türünü, miktarını ve bunun altın para cinsinden değerini gösteren mal bildirim tutanakları hazırlayarak bunları mübadillerin ellerine vermiştir. Bu tutanaklara göre mübadiller geldikleri yeni yerlerde malının değerine karşılık yeni mallar almıştır. Bunun yanında Türk Hükümeti de 6 Temmuz 1924 tarihinde "Emval-i Gayrimenkule-i Metrukenin Kanunen Hakkı-ı İskânı Haiz Muhacirine Tevziini Mübeyyin Talimatnamenin Mer'iyete Vazına Dair Talimatname" yayınlamıştır. Bu talimatnameye göre, terk edilmiş taşınmaz mallardan pay alma hakkına sahip olan mübadillerin bu malları hangi yöntemle ve nasıl alabileceği belirlenmiştir. Burada genel ilke Rumlardan kalan bağ, bahçe, zeytinlik, ev, arsa, dükkân gibi taşınmazların mübadillere adaletli bir şekilde dağıtılması olmuştur. Bu konuda İllerde Vali

20 , Arı, s.36-37.

21 Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, s.22.

ve İlçelerde de Kaymakamın Başkanı olduğu komisyonlar görevlendirilmiştir. Muğla-Menteşe İlçesi'nde de Vali Asaf Bey'in Başkanı olduğu komisyon mübadillere Rumlardan kalan malların dağıtımında görev almıştır²²

I No'lu Mentеше İlçesi İskân Tevzi Defteri'ne Göre; 1924-1929 Yılları Arası Muğla-Menteşe'ye İskân Edilen Mübadillerle İlgili Bilgiler Aşağıdadır²³.

Aile ve Kişi Sayısı	Meslekleri	Geldikleri Yer	Verilen Mal	Malın Yeri
54 Aile ve 228 Kişi	Hamal-1	Selanik-Drama	Hane-18	Orta Mah
	Rençber-27	Kavala-Ziha	Tarla-435 Dönüm	Cumhuriyet Mah
	Tütüncü-1	Langaza-Vodina	Dükkân-1	Rum Mah
	Çalgıcı-1	Nevrekop-Kırcaali	Bağ-1	Ahiköy
	Boyacı-1	Midilli-Sakız Ada.		Akgedik Köyü
	Kurabiyeçi-1	İstanköy-Rodos Ad		Bencik Köyü
	Aşçı-1	Dobruca-Silistre		Cazgırlar Köyü
	Memur-1	Üsküp-Koçana		
		Varna-Pravada		
		Tikveş-Bosna		

II No'lu Mentеше İlçesi Tevzi Esas Defteri'ne Göre; 1924-1929 Yılları Arası Muğla-Menteşe'ye İskân Edilen Mübadillerle İlgili Bilgiler Aşağıdadır²⁴

Aile ve Kişi Sayısı	Meslekleri	Geldikleri Yer	Verilen Mal	Malın Yeri
94 Aile ve 231 Kişi	Rençber-93	Selanik	Hane-18	Cazgırlar Köyü
	Bakkal-1	Kavala	Tarla-5428 Dönüm	Necikler Köyü
		Langaza	Bağ-2 Dönüm	Bozüyük Köyü
		Tikveş		Eskihisar Köyü
		Drama		Ahiköy
				Merkez

22 Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, s.22-23.

23 Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, s.25.

24 Akça, *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç*, s.19.

Yukarıdaki iki tablo incelenecek olur ise 1923 tarihli “*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” çerçevesinde 1924-1929 yılları arasında Balkanlar ve Ege Adalarından Muğla-Menteşe İlçesi'ne 148 aile ve bunların oluşturduğu 459 kişi mübadil olarak göç etmiştir. Bu gelen kişiler bölgede Rumların boşalttığı mahalle ve köylere iskân edilmiştir. Rumların bölgeden gitmesi ile ise bölgede duvarcılık, kuyumculuk, şarapçılık, kireççilik, terzilik, marangozluk, tenekecilik, eczacılık, fırıncılık gibi zanaat kollarında eksiklik hissedilmiştir. Türkiye ve dolayısıyla Muğla-Menteşe’de sermaye ve işgücünün büyük kısmına sahip olan bu kesimin aniden buradan Yunanistan’a gitmesi bölge ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Hatta bu dönemde yani 1923 yılında Muğla Valisi Asaf Bey bölgedeki zanaatçı açığını bir nebze gidermek için Mübadele ve İmar ve İskan Vekaletine gönderdiği bir yazıda gelen mübadillerden yapı ustası olanların seçilerek Menteşe’ye gönderilmesini istedi ise de bu konuda başarılı olamamıştır²⁵.

Sonuç

Cumhuriyet döneminde en fazla göç olayı, 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan’da imzalanan “*Türk ve Rum Ahali Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” çerçevesinde, 1924 ile 1930 yılları arasındaki mübadele döneminde yaşanmıştır. Bu dönemde Anadolu’dan tahmini 1.200.000 Rum Yunanistan’a göç ederken buna karşılık Balkanlardan ve Ege Adalarından Anadolu’ya tahmini 460.000 Türk gelmiştir. Bu gelenlerden 4.968 kişi Muğla İline ve bunun da 148 aileden oluşan 459 kişisi Muğla-Menteşe İlçesine iskân edilmiştir.

Mübadele olayı Hem Yunanistan’a hem de Türkiye’ye bazı avantajlar ve dezavantajlar sağlamıştır. Bu bağlamda mübadiller yüzünden kısa vadede iskân, iaşe, sağlık, eğitim ve işsizlik gibi bazı sorunlarla karşı karşıya kalan Yunanistan uzun vadede Anadolu’dan gelen Rumların yanında getirdikleri sermaye, müteşebbislik ruhu ve zanaatkârlığı ile kısa zamanda kalkınma hamlesini başlatmıştır. Buna karşılık Balkanlardan Anadolu gelen Türklerin %90 köylü ve çiftçi olduğu için ekonomik olarak tarım dışında bir avantaj sağlamamıştır.

1923-1930 yılları arasında Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Ege Adalarından Muğla’ya ve dolayısıyla Menteşe’ye gelenlerin çoğu zeytinci, hayvancı, fırıncı, çiftçi, sebzeçi, incirci, esnaf gibi meslekleri icra eden kişilerden oluşmuştu. Bu bağlamda bu gelen

25 Temel, Mehmet, “Mübadil Rumlarla Birlikte Muğla’dan Giden Değerler”, *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’ye Yapılan Göçler; Göçmenlik ve Sosyal Uyum*, Editör: Zehra Aslan, ATAM Yayınları, Ankara, 2022,s.62-72.

kişilere Menteşe- Merkez ve köylerinde Rumlardan kalan bağ, bahçe, tarla, ev ve dükkânlar verilmiştir. Ancak Tüm Anadolu'da olduğu gibi Muğla-Menteşe'den de Yunanistan'a göç eden Rumlar genellikle değirmencilik, taş ustalığı, kuyumculuk, terzilik, barutçuluk, şarapçılık, değirmencilik, kireççilik, kuyumculuk, meyhanecilik, fırıncılık, eczacılık gibi meslekleri icra ettikleri için bölgede bu mesleklerin eksikliği hissedilmiştir. İşte bu bağlamda 1923 yılında dönemin Muğla Valisi hükümete gönderdiği bir yazıda; eskiyen veya tamirata muhtaç evlerin tamiri için bölgede yeterli yapı ustasının kalmadığını ve bu nedenle gelen mübadiller arasında yapı ustası olanlardan bir kısmının Muğla'ya gönderilmesini istemiştir. Ancak gelen mübadiller daha çok zeytinci, reçber, tütüncü gibi kişiler olduğu için vali bu konuda başarılı olamamıştır. Diğer taraftan Selanik, Drama, Tikveş, Langaza, Dobruca, Silistre gibi yerlerden gelenler, geldikleri yerlerde daha teknik şartlarda tütüncülük ve bağcılık yaptıkları için bu tekniği Muğla-Menteşe'de de aynen uygulamışlar ve sonuçta bölgede tütüncülüğün ve bağcılığın gelişmesine vesile olmuşlardır.

Ancak diğer taraftan ise Balkanlar ve Ege Adalarından gelen mübadiller geldikleri yerlerde daha teknik şartlarda tarım yaptıkları için bu tekniklerini beraberinde Muğla-Menteşe İlçesine de getirmişler ve dolayısıyla bölgede tarımın gelişmesine oldukça fazla katkı sağlamışlardır.

Kaynaklar

- Akça, Bayram, “Lozan Barış Antlaşmasından Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 51 (2001), s.785-828.
- Akça, Bayram, *Cumhuriyet Dönemi Muğla’da Göç (1923-1990)*, Muğla Valiliği Yayınları, Muğla, 2013.
- Akça, Bayram, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2002,s.41-42Akça, Bayram –Akça, Seher, “*Muğla’nın Tarihçesi*”, Muğla Kent Ekonomisi, Editörler: Ozan Bahar-Mehmet Avcı, Detay Yayıncılık, Ankara,2021,s.1-16.
- Akça, Bayram –Akça, Seher, “*TBMM’ye Gönderilen Belgeler Işığında Milli Mücadele Döneminde Mentеше (Muğla) Sancağı*”, Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt.8, Sayı.3,2022,s.380-397.
- Arı, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- Erdal, İbrahim, *Mübadele: Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925*, İstanbul 2006.
- Güner, Zekai, “Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin İskân Politikası”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICENAS 38*, 10-15, 2015, s. 1453-1466.
- Kara, Nilgün Nurhan, “Türk- Yunan Mübadele Meselesinde Dr. Nansen”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Şubat 2019, Yıl 12, Sayı: XXXVIII, s. 491-511.
- Menekşe, Metin, “Girit Müslümanlarının İskân Yerlerinde Karşılaştıkları Kültürel Uyum ve Toplumsal Kabul Sorunu: Ana Dilde Yabancılık”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 19(30), (2021), s.1-50.
- Menekşe, Metin; “XX. Yüzyıl Başlarında Kuşadası’nda Girit Muhacirleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: IX, Sayı:42, Şubat 2016, s. 715-734.
- Soysal, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları I (1920-1945)*, Ankara 1983.
- Temel, Mehmet, “Mübadil Rumlarla Birlikte Muğla’dan Giden Değerler”, *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye’ye Yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum*, Editör: Zehra Aslan, ATAM Yayınları, Ankara, 2022,s.62-72.
- Tosun, Ramazan, *Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi (1821-1930)*, Ankara 2002.

Demokrat Parti Dönemi'nde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve Yugoslavya'dan Gelen Göçmenler (1950-1960)

Muhsin Ertürk Budak¹

Özet

Bu çalışma 1950-1960 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Demokrat Parti Dönemi Türkiye ile Yugoslavya arasındaki siyasi, ticari, kültürel ve sportif ilişkileriye beraber göç konusunu ele almaktadır. 1950 yılında Türkiye'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin dış politika anlayışında özel bir öneme sahip olan Balkan toprakları bölgesel ittifak açısından önemli bir konuda sahiptir. Bu bölgede en büyük toprak parçasına sahip olanlardan Yugoslavya'nın birden fazla millete ev sahipliği yapması dikkate değerdir. Türkiye ise Yugoslavya ile ilişkilerini Balkan Paketi ve Balkan İttifakı ile geliştirerek devlet yetkilileriyle karşılıklı ziyaretlerde bulunmuştur. Gelişen ilişkiler sonucunda her ne kadar iki devlet ideolojik olarak farklı kutuplarda bulunsalar da siyasi, ticari, kültürel ve sportif alanlarda ilişkiler artarak devam etmiştir. Türkiye ile Yugoslavya bir taraftan ilişkilerini geliştirirken bir taraftan da göç konusu yüzünden iki devlet arasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Yugoslavya'nın bölgede yaşayan Türklere karşı uygulamış olduğu asimilasyon politikası ve göçe zorlama durumu Türkiye'ye yıllar boyunca göçmen gelmesine sebep olmuştur. Türkiye ise bu göçmenleri geri çevirmeyerek sistemli bir şekilde topraklarına almıştır. Göçmenler ülkeye alındıktan sonra belirli şehirlerde iskan edilmiş ardından geçimlerini sağlamlaları için iş hayatına alınmışlardır.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti hâkimiyetinde yaklaşık olarak 500 yıl kalan Yugoslavya toprakları ile Osmanlı toprakları arasındaki irtibat Balkan Savaşları (1912-1913) sonucunda Batı Trakya ve Makedonya'nın kaybedilmesiyle kopmuştur. (Akşin, 2014: 50). I. Dünya Savaşı sonrasında taraf devletlerden biri olan

1 Kafkas Üniversitesi, Kağızman Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık Bölümü, Öğretim Görevlisi

Yugoslavya, Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Konferansına çağrılan devletlilerden biri olmuştu.² Yugoslavya, Türkiye'nin Meriç Nehri batısında toprak almasını istemeyerek çalışmalarını bu yönde yapınca Lozan Barış Antlaşmasını imzalamamıştır. Bundan dolayı Türkiye ile Yugoslavya arasında savaş durumu resmi olarak devam ediyordu. Bu durumu ortadan kaldırmak için 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara bir "Dostluk Paktı" imzalanmış ve savaş durumuna son verilmiştir (Öksüz, 1996: 102, Gönülbol, Sar, 1997: 99).

I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve İtalya'nın Avrupa'daki yayılmacı hareketleri Balkan devletlerini tedirgin ederken durumu ortadan kaldırmak için yeni yollar da aranmıştır. 6-10 Ekim 1929 tarihleri arasında "Uluslararası Barış Bürosu" aracılığı ile Yunanistan'ın başkenti Atina'da düzenlenmiş olan Evrensel Barış Kongresi'nde eski Yunanistan Başbakanı Papanastasiu bir Balkan Antantı kurma fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir Türkiye ve Yugoslavya tarafından da olumlu bir şekilde karşılandı (Uysal, 2007: 53).

5 Ekim 1930'da Atina'da I. Balkan Konferansı toplanınca birliktelik konusunda da önemli bir adım atılmış oldu. 20-26 Ekim 1931'de İstanbul'da II. Balkan Konferansı, 23-26 Ekim 1932'de ise Bükreş'te III. Balkan Konferansı ve 5-11 Kasım 1933'de Selanik'te IV. Balkan Konferansı toplanmıştır. Türkiye ile Balkan devletleri arasında iyi ilişkilerin temelleri atılırken Balkan Konferansları da toplantılarına devam etmiştir. Balkan devletleri arasında görüşmeler devam ederken Ekim 1933'te Yugoslavya Kralı Alexandre'nin İstanbul'u ziyaret etmesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile yapmış olduğu görüşme Balkanlar'da birlik kurulmasını olumlu yönde etkilemiştir (Öksüz, 1996: 102-104). 27 Kasım 1933'te Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Belgrat'a yapmış olduğu ziyaret sonrasında aynı tarihle Türkiye ile Yugoslavya arasında "Dostluk, Saldırmazlık, Yargusal Çözüm, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması" imzalandı (Soysal, 2000: 441).

Tüm bu toplantılar neticesinde 9 Şubat 1934'de Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Atina'da bir Balkan Antantı imzalandı (Değerli, 2008: 121-127). Bu imza sonrası Yugoslavya Başbakanı M. Stoyadinoviç ve eşi 28 Ekim 1936'da Ankara'yı ziyaret ettiler (Cumhuriyet: 28 Ekim 1936). Bu ziyaret sırasında Atatürk Yugoslav gazetecilere şunları söyledi:

"Görüyorsunuz ki ve müşahede etmişsinizdir ki, Türk devlet adamları ve Türk milleti Yugoslav milletine, Yugoslav devletine ve Yugoslav hükümetine karşı en

2 Yugoslavya 1 Aralık 1918'de Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Karadağ'dan meydana gelen "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" olarak ortaya çıktı. 1929 yılında kabul edilen yasa ile devletin adı "Yugoslavya Krallığı" olarak değiştirilmiştir.

samimi hisler beslemektedir. Bu dostluk tezahürünün bütün Türkiye tarafından Yugoslavya hakkında beslenen hakiki hislere tercüman olduğuna eminim. Tabakkuk ettirdiğimiz müşterek dostluk devam edecektir. Bu dostluğun devamına ve daima daha ziyade resanet bulmasına çalışacağım. Bu dostluk bütün sulh dostları için remiz teşkil eder. Böyle bir dostluk ancak insani ve kardeş hisleriyle istikrar bulabilir. İki milletimiz arasındaki dostluk, ifadesini yalnız sözlerde bulmuyor. Bu söylediklerim, kurvetine inananların bir ifadesi olarak telakki edilmelidir”³

Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç’in ziyareti 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’na denk geldiği için Atatürk ile birlikte bayramın resmi tören geçitlerinde yer almıştır. Stoyadinoviç’in 1963 yılında yayınlanan “*Ne Savaş Ne De Pakt*” isimli anı kitabında Atatürk’e ait izlenimlerini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Atatürk baloya alışkanlığıma aykırı olarak daha erken gelerek beni onurlandırmıştı. Giymiş olduğu Frankın üzerinde biçbir nişan yoktu. Neşesi yerinde olan Atatürk, bütün gece konu üzerinde yalnız Türkçe konuştu. Yanında olan bir genç ise onun sözlerini Fransızcaya çeviriyordu. Ancak Atatürk, çok kez bu gencin sözlerini kızgın bir biçimde keserek düzeltiyordu. Bu olaylar, O’nun Fransızcaya çok iyi bildiğini ortaya koyuyordu.”(Turp, 2013: 34).

Yugoslavya Başbakanı’nın ziyaretine karşılık 12 Nisan 1937’de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü Yugoslavya’nın başkenti Belgrat’a bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Turp, 2013: 33-37, Cumhuriyet 12 Nisan 1937).

II. Dünya Savaşı’nın başlaması ve Yugoslavya’nın Almanlar tarafından işgal edilmiş olması Türkiye tarafından yakından takip edilen edildi. Yugoslavya sınırları içerisinde bulunan Türk ve Müslüman varlığı Türkiye’yi tedirgin eden konuların başında geliyordu. Balkan Antantı her ne kadar üye devletlere sınır güvenliği garantisi verse de antantın başarısı Balkan bölgesi dışından gelecek tehditlere karşı üye devletlerin direnme isteği ve gücüyle sınırlıydı. II. Dünya Savaşı’nın başlaması bu antantı yıkan en önemli gelişmedir. Üye devletler son toplantıyı 1940 yılında Belgrat’ta yaparken antant işlevini çoktan beri yapamaz duruma gelmiştir (Gönlübol, Sar, 1997: 106-107).

Karşılıklı ziyaretler, verilen ılımlı mesajlar ve Balkan Antantı’ndan anlaşıldığı üzere Atatürk’ün yapmak istediği bir taraftan barışı korumak aynı zamanda komşularıyla dostluk ve beraberlik içinde yaşamaktır. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan beri üzerine düşen görevi fazlasıyla yapmaya gayret etmiştir (Ünal, 1989: 1997-1998).

3 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 490.

Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Yugoslavya ile Siyasi, Ticari, Sportif ve Kültürel İlişkileri

Siyasi İlişkiler

II. Dünya Savaşı devam ederken Alman uçakları Belgrat'ı bombalayınca Yugoslavya ordusu 6 Nisan 1941'de 12 günlük direniş sonrası teslim olmak zorunda kaldı. Alman askeri gücüne dayanamayan Yugoslavya işgale uğrayınca ülkede iki farklı direniş hareketi ortaya çıktı. Bunlardan biri Sırbistan'da Albay Draza Mihaloviç liderliğinde Çetnikler ve diğeri de Yugoslav Komünist Partisi'nin genel sekreteri olan Josip Broz Tito liderliğinde partizanlardı. Bu iki grup hem kendi arasında savaşıırken hem de Alman ve İtalyan işgaline karşı direnmişlerdi. Ancak Tito'nun, Partizan hareketleri ülkenin tamamına yayılınca Sırbistan, Bosna-Hersek ve Karadağ'da örgütlenen Çetniklere karşı üstünlük sağlanmıştı (Türp, 2013: 12-13).

Partizanların başarı kazanması üzerine Tito başkanlığında 29 Kasım 1943'te Bosna'nın Yayçe Kasabası'nda Yugoslavya Anti-faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi toplanarak ülkenin bundan sonra federal bir temel üzerine yapılandırılması kararı alınmıştır. Ayrıca Tito Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nden almış olduğu destekler sonucunda 1943 yılında Yugoslavya'nın federal bir topluluk olduğunu da ilan etti. Böylece Doğu ile Batı olarak bölünmüş olan dünyada Yugoslavya, Türkiye'nin aksine tercihinin Doğu bloğundan yana kullanmıştır. Hatta Yugoslavya'da 1946 yılında kabul edilen anayasa 1936'da Moskova yönetiminin anayasasına benzer nitelikler göstermiştir (Öztürk, 2022: 36). Tüm bu gelişmeler sonrasında 13 Ocak 1953 tarihinde Tito Yugoslavya Devlet Başkanı seçilmiştir (Salep, 2012: 102-103).

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye'de Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına karşı artan muhalif hareketler yeni partilerin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. 7 Haziran 1945 tarihinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından dönemin iktidarı CHP'ye "*Dörtlülük Takrir*" verildi. Yaşanan tartışmalar sonucunda ismi geçenler tarafından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti resmen kuruldu. 1946 seçimlerine hazırlıksız yakalanan DP henüz yeni kurulduğu için seçimlere istediği ölçüde hazırlanamayarak seçim sonucunda muhalefet pozisyonunda kalmıştır. Dört yıl muhalefette kaldıktan sonra 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan "*Beyaz Devrim*" olarak da bilinen seçimlerde DP iktidar koltuğuna oturmuştur (İnal, 2010: 25).

DP'nin on yıllık yönetiminde ABD ve Batı dünyası ile sıkı şekilde bağ kurmaya önem vermiştir. DP'nin iktidara gelmesiyle bölgesel olarak, geçmiş

dönem dış politikalarına nazaran pek farklılık görülmesine de bölgesel anlamda DP Balkanlar'a özel bir önem vermiştir. Ancak Balkanlar'da Yugoslavya'nın, SSCB güdümünde Türkiye'den farklı dış politikalar takip etmesi, Balkan Ülkeleri arasında da işbirliği yapacak bir ortamın bulunmaması iki devleti doğrudan işbirliği yapmaktan alıkoymuştur. Özellikle 1948 sonrası Cominform'dan çıkarılan Yugoslavya'nın Batı ile yakınlaşmaya başlaması, zamanla Türkiye'yle de iyi ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Hatta Türkiye Yugoslavya'nın batıya açılabilmesi için bir köprü görevi görecektir (Armaoğlu, 1989: 449-451).

Yugoslavya her ne kadar Sovyet güdümünde bulunsa da Türkiye tarafından konum ve rejiminden dolayı özel bir öneme sahipti. Hatta Yugoslavya Batı dünyasına yakınlaşmaya başlayınca Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes, Yugoslavya'nın NATO'ya alınmasını dahi öneren isim olmuştur. İki ülke arasında karşılıklı olarak yapılan ziyaretlerde ilişkilerin gelişmesine olanak sağlayınca Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 20-25 Ocak 1953'te Yugoslavya'ya bir ziyarette bulundu. Bu ziyaret kısa sürede oluşacak olan Balkan Pakti'nin da temellerini atmıştır. Tito Yunanistan'ın da dâhil olacağı bir üçlü antlaşmanın imzalanması için acele edilmesini istemiş aksi takdirde bu durum için "*Tarihi bir hata olur*" tabirini kullanmıştır (Milliyet, 7 Şubat 1953). İki ülkenin ilişkilerini sağlam bir zemine oturtmak için 15 Şubat 1953'te Türkiye ve Yugoslavya arasında vize anlaşması yapılması da kararlaştırılmıştır (BCA 30.18.1.2-131.9.11).

Yugoslavya'nın Cominform'dan çıkarılması ve Yunanistan'ın komünistlere sağladığı yardımlara son vermesi Türkiye'nin bu devletler ile ilişkilerinin yumuşamasına zemin hazırlamıştır. Bu üç devletin yakınlaşmasının ana sebebi benzer siyasi kaygılara taşınmalarıdır. Pakt için 21 Haziran 1952'de Yugoslav askeri heyeti Türkiye'ye gelerek görüşmelere başlamıştır (Akşam, 21 Haziran 1952). Balkanlar'da birlik kurulması için "*Balkan Pakti*" veya resmi adıyla "*Dostluk ve İşbirliği Antlaşması*" Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 25 Şubat'ta Atina'da hazırlandıktan sonra 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanmıştır (BCA, 30.1.0.0-61.376.5). Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra Dışişleri Bakanı Köprülü, Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos, Yugoslav Dışişleri Bakanı Popoviç birer konuşma yapmışlardır (Milliyet, 1 Mart 1953). 18 Mayıs 1953 tarihinde de Türkiye antlaşmayı tasdik etmiştir. Bu pakt SSCB karşısında duran Batı dünyası tarafından oldukça iyi karşılandığı görülmektedir. Bu paktın en önemi sonucu ise ilk kez bir sosyalist devletin SSCB güdümünden çıkarak kendi isteğiyle Batı ile resmen işbirliği yapmış olmasıdır (Tuncer, 2013: 82).

25 Aralık 1953'te Başbakanı Menderes Yugoslavya'da yayınlanan Borba gazetesine yeni yıl dolayısıyla bir demeç vererek ilişkileri daha da sıcak bir havaya girmesine sebep oldu (BCA, 30.1.0.0-13.79.15.1). Balkan Paketi sonucunda yakalanan olumlu hava imzacı devlet liderlerinin karşılıklı ziyaretleriyle de taçlandı. Yugoslavya lideri Tito, 12 Nisan 1954'te Türkiye'ye ziyarette bulunduktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı ülkesine davet etti (Horay, 2007: 110-111). Bu davete kayıtsız kalmayan Cumhurbaşkanı Bayar mahiyetiyle birlikte Yugoslavya'yı ziyaret için 27 Ağustos 1954'te yola çıkmıştır (BCA, 30.18.1.2-136.74.8, BCA, 30. 18.1.2-137.79.9). Ziyarete eşlik eden Ziya Şakir⁴ bizlere şu bilgileri vermekte:

“Bugün yine İstanbul şehri, en canlı ve en heyecanlı günlerinden birini yaşadı. Buna sebep de Muhterem Cumhurbaşkanımız Celal Bayar, Yugoslav Federatif Halk Cumhuriyeti Başkanı Mareşal Josip Tito cenaplarının kısa bir müddet evvel Türkiye'yi ziyaretlerini iade etmek üzere yola çıkulacaktı.

Bu yolculuğa büyük bir ehemmiyet veriliyordu. Ağustos ayının ilk günlerinden beri Türk ve Yugoslav gazetecileri bu ziyaret etrafında neşriyat yapıyor; diğer Avrupa ve Amerika matbuatında da bu meseleye dair ehemmiyetli yazılar göze çarpıyordu.

Hiç şüphesiz ki gerek Tito'nun ziyareti ve şimdi de Bayar'ın ziyareti iade etmesi, yemek içmek; bir kaç günü hoşça geçirmek için değildi. Bu ziyaretler, çok yüksek bir siyasi maksadı ihtiva etmekte idi. İki büyük devlet adamı, Balkan İttifakını geliştirecek; bilhassa Türk ve Yugoslav hükümetleri arasındaki dostluğu takviye ederek, müttefik kuvvetleriyle cihan sullunun idamesini temin edeceklerdi...

Hemen hemen Yugoslavya'nın bütün gazeteleri Cumhurbaşkanımızın ziyaretine ehemmiyetle temas ediyor ve hepsi de yazdıkları yazılarda, Türkiye-Yugoslavya ittifakının yalnız Balkanlar da değil; cihan sullunun idamesinde de esaslı menfaatler sağlayacağını belirtiyordu...

Sayın Cumhurbaşkanımız Florya'dan gelmiş olduğu Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan, Başvekil Adnan Menderes, Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Devlet Vekili Dr. Mükerrer Sarol, Milli Müdafaa

4 Gazetesi, tarihçi ve politikacı olan Ziya Şakir 1950-1955 yılları arasında yapılan yerel seçimler de DP'nin İstanbul Belediye Meclisi'nin Fatih'ten aday gösterilmiş ve seçilmiştir. Şakir'in politik girişimlerinde Celal Bayar ve Adnan Menderes'in önemli katkıları olmuştur. Bayar ile tanışıklığı Balkan Savaşları dönemine dayanmaktadır. Bu tanışıklık ilerleyen yıllarda devam etti. Bayar'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Yugoslavya ve Yunanistan gezilerine katılarak gezi sonrasında yaşananları kitap haline getirmiştir. Güngör Göçer, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Popüler Bir Tarihçi: Ziya Şakir, Doktora Tezi, Isparta 2011, s. 28, Ziya Şakir, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yugoslavya Seyahat Hatırası, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1954.

Vekili Ethem Menderes ve yaverleriyle Acar motörüne bindi. Savarona gemisine doğru hareket etti... Yolculuk deniz yolu ile oldukça yorucu geçmişti.

Nihayet 31 Ağustos'ta o zaman gelmişti. Sabilden ayrılan zarif ve bembeyaz bir motör; son süratle ilerledi. Savaronanın indirilmiş olan merdivenine rampa etti. Bu motörle Tito'nun muavini ve Federal Meclis Reisi Vekili (Rodoljub Colakoviç) ve diğer yüksek mevki sahibi birkaç devlet erkân gelmişlerdi. Bu zatlar, merdivenden çıkarak bir ihtiram kıt'ası tarafından selamlandı. Ve sonra, Muhterem Cumhurbaşkanımız tarafından karşılandı. Bu Yugoslavya ile ilk temastı... Halk, istinasız olarak yollara dökülmüştü, bu coşkun halk, Muhterem Cumhurbaşkanımızı alkışlara gark ederken, adeta birbirleriyle rekabete girişmekteydi...

Birbirini takip eden ormanlardan ve ucu bucağı görülmeyen mısır tarlalarından geçtikten sonra, 2 Eylül 1954 Perşembe günü tam saat 17'de Belgrad istasyonuna muvasalat ettik. Belgrad, Muhterem Cumhurbaşkanımızı çok büyük merasimle karşıladı. Tren gara girmeden evvel, selam topları atılmaya başlandı. Muazzam garın peronunda, başta Tito olmak üzere, Yugoslav Cumhuriyeti Devlet erkân ile mahşeri bir kalabalık vardı... Sonra Bayar Yugoslav radyosuna bir beyanat verdi... Belgrad ziyareti sonrasında Bayar Saray-Bosna'ya hareket etmiştir. 7 Eylül 1954'de de Zagreb ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler boyunca birçok karşılıklı görüşme ve kurum ziyaret edilerek dostluk mesajları verilmiştir. (Şakin, 1954:3-91). Cumhurbaşkanı Bayar'ın bu seyahati 17 gün sürmüş ve 13 Eylül 1954 tarihinde heyet yurda dönmüş yapmıştır.

28 Şubat 1953'te "Balkan Paktı" ve 7 Kasım 1953'te "Ankara Dostluk ve İş Birliği Ek Antlaşması'nın" imzalanmasından sonra 9 Ağustos 1954 tarihinde imzalanan "Bled İttifakı" paktın bir askeri ittifaka dönüşmüş şeklidir. "Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" ve "Balkan İstisare Meclisi'nin" Kuruluşu iki ülke arasındaki ilişkileri 1930'lu yıllarda olduğu gibi olumlu bir havaya sokmuştur. Türkiye Cumhurbaşkanı Bayar'dan sonra Başkan Menderes'te davet üzerine 6 Mayıs 1955'te Yugoslavya'ya bir ziyarette bulundu. Başbakan Menderes: "kanımızca dünyanın genel durumundaki gerginliklerin biraz gevşemeye doğru gittiği yolundaki iyimser iddialar ciddi nedenlere dayanmaktan çok duygulara seslenmektedir." sözleriyle Balkanlar'da tarafsız kalmanın imkânsız olduğunu vurgulamak istemiştir. (BCA, 30.18.1.2-139.41.8, Sakin, Salep, 2012: 224). Ziyaret sırasında Menderes'in bu sözleri sarf etmesinin arka boyutunda Yugoslavya'nın SSCB ile yakınlaşması vardı. Bu dönemde SSCB ile Yugoslavya'nın 1948'de kopan ilişkilerinin tekrar olumlu bir havaya girmesi Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 10 Mayıs 1955'te yurda dönen Başbakan Menderes şunları söylemiştir: